

Calais-tól Konstanzig

Zsigmond király 1416–1417. évi utazásának
kommunikációs hálója

Luxemburgi Zsigmond a másfél évig tartó – aragóniai, franciaországi, angliai – diplomáciai körútjáról 1416 őszén tért vissza a német területekre. Elsődlegesen úgy tervezte, hogy karácsony ünnepére érkezik meg az egyetemhez otthont adó Konstanzba, mint ahogyan azt már korábban, 1414. december 25-én is tette. Ugyanakkor az útiterv az angol–francia harcokhoz kötődő szövetségi rendszer alakulása miatt eleve nagyon képlékenynek bizonyult. Így az előzetes elgondolásokhoz képest egy bő hónap csúszással, 1417. január 27-én vonult be újra a zsinat helyszínére. A különböző útitervekről a német városi követjelentésekből már Zsigmond calais-i tartózkodásától, 1416 augusztusától értesülhetünk. Bárány Attila korábbi tanulmányaiban az útitervben beállt változások külpolitikai hátterét részleteiben is feltárta.¹ Jelen dolgozat célja – az irányváltotatásnak és a különféle okozati tényezőknek az ismeretében – magának az utazás lebonyolításának és az ahhoz kapcsolódó információáramlásnak az elemzése. Arra vagyok kíváncsi, hogy a Németalföld (Flandria, mai Hollandia) irányából érkező uralkodó vajon mely német városokkal, milyen okból adódóan, valamint milyen intenzíven tartotta a kapcsolatot az útitervét illetően; az egyes városok a követküldések terén milyen stratégiákat alkalmaztak; s a küldöttek az adott várostól számítva mekkora távolságokat teljesíthettek, valamint hogy esetükben célirányos oda-vissza utazásokról van-e szó, vagy esetleg akár hosszabb távon is elkísérhették az uralkodót.

Ismert, hogy Zsigmondnak „külföldi” távolléte alatt is határozott szándékában állt a zsinat folyamatos tájékoztatása az egyházpolitikai tárgyalásait illetően, valamint a belpolitikai ügyekben a birodalmi fejedelmekkel, ha szórványosan is, de mindenképpen kapcsolatban maradt.² Jelen esetben kifejezetten az érdekelt, hogy a Calais-ba történő visszaérkezést követően milyen időközönként és milyen részletességgel találhatunk közvetlen konstanzi értesüléseket Zsigmond útitervének különböző változatairól. Ezek a hírek vajon közvetlenül az uralkodó által menesztett

* A szerző a Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kara Történelemtudományi Doktori Iskolájának doktorandusza (6722 Szeged, Egyetem u. 2., sz.brigitta0217@gmail.com).

A tanulmány elkészítéséhez szükséges kutatásokat az Osztrák–Magyar Akció Alapítvány Ernst Mach ösztöndíja (Österreichischer Austauschdienst [OeAD] GmbH), valamint a Deutscher Akademischer Austauschdienst kutatói ösztöndíja tette lehetővé.

¹ Bárány, 2010. 1345–1396.; Bárány, 2017. 21–56.

² Daldrup, 2010. 170., 174.

követektől, futároktól származtak, vagy esetleg kimutathatók más kommunikációs csatornák is?

A vizsgálat alapjait főként a városi és uralkodói német és latin nyelvű levelezésekből álló forrásbázisra lehet felépíteni. Ebben az esetben kiemelt szerepe van a rajnai és a sváb városok egymással, illetve az uralkodóval folytatott üzenetváltásainak, valamint a városi követek híradásainak is.³ Az említett levelezések ebből az időszakból már tematizálható részletességgel maradtak fenn. A levélküldések adathozható gyakorisága abból következik, hogy a német városok közös politikai céljait – előjogaik védelmét az azokat veszélyeztető fejedelmekkel szemben – minél előbb érvényesíttetni kívánták Zsigmond királlyal.⁴ A városszövetségek és Zsigmond viszonya egyébként is rendhagyónak nevezhető. Már az 1370-es évek második felére megalakultak azok a német városszövetségek (sváb, rajnai, vesztfáliai), amelyek elsősorban a fejedelmi hatalom folyamatos terjeszkedésének a visszaszorítását célozták meg. Főként Vencel, de később Zsigmond uralkodásának idején is jelentős politikai és katonai tényezővé váltak a birodalom területén belül. Míg a Vencel névvel fémjelzett belpolitika a birodalmi béke fenntartása érdekében alapvetően a városszövetségek bomlasztására törekedett,⁵ addig Zsigmond a békét kifejezetten a birodalmi városok segítségével, azoknak egy nagy városszövetségbe való tömörítésével kívánta megvalósítani. Ez azt jelentette, hogy a városoknak kellett saját katonai erővel, de a király által kijelölt kapitány vezetésével fenntartani a békét.⁶

A városok tehát mindvégig közös és személyes egyeztetésre törekedtek az uralkodóval, és folyamatosan informálták egymást a különféle uralkodói útitervekről, útvonalakról egyaránt. A korábbi kutatás már kimutatta, hogy egyes városok Zsigmond franciaországi, angliai távolléte során is nem kevés pénzt és időt fordítottak arra, hogy követeik személyesen az uralkodótól szerezzenek friss információkat. Így például a strassburgi követ járt Párizsban is, a frankfurtiak pedig még messzebbre, Londonba küldték Zsigmond után az általuk megbízott személyt.⁷

Utazásszervezés Calais-ban

Tudvalevő, hogy Zsigmond az 1416. évi partraszállást követően nagyjából két hónapig (augusztus 25.–október 24.) tartózkodott Calais-ban. Ez az idő már önmagában is különösen hosszúnak tűnik. Ráadásul, ahogy azt az uralkodó itineráriuma is mutatja, ezt megelőzően egyik angliai városban sem maradt egy hónapnál tovább.⁸ Zsigmond feltűnően hosszú calais-i időzésének okait a korábbi kutatás a városban

3 Egy már ismert kormányzattörténeti kérdést, azaz Zsigmond király és a német birodalmi, illetőleg szabad városok egymáshoz való viszonyát, így a königsnahe Reichs-/Freie Städte fogalmát is – egy újabb kontextusba ágyazva – legutóbb Kondor Márta elemezte doktori disszertációjában. Kondor, 2017. 141. Köszönöm Kondor Mártának, hogy doktori értekezésének kéziratot változatát a rendelkezésemre bocsátotta.

4 DRTA VII. 290–292.

5 Holtz, 1993. 75–82., 129–140.

6 Isenmann, 2014. 308.

7 Daldrup, 2010. 173.

8 Engel–C. Tóth, 2005. 100.; Hoensch, 1995. 96.

zajló diplomáciai eseményekben, az útiterv meghatározását övező bizonytalanságokban, valamint az üres „úti kasszában” látta. A személyes diplomáciai egyeztetések V. Henrik angol királlyal a canterburyi szerződés⁹ augusztus 15-i aláírásával még nem zárultak le. Zsigmond azt is elérte Calais-ban, hogy Franciaország és Anglia fegyverszünetet kössön egymással.¹⁰ Ez október 3-án, azaz több mint egy hónappal a partraszállást követően történt meg. Mindeközben egy negyedik fél, Félelemnélküli János burgundi herceg is bekapcsolódott Calais-ban a tárgyalásokba. Zsigmond közvetítése révén a burgundi herceg elismerte V. Henrik angol király jogát a francia trónra, és ennek érdekében további támogatásáról is biztosította őt. Úgy tűnik, hogy az ez irányú tárgyalások október 5-ig húzódtak el.¹¹ Ugyan a herceg mindeközben hűbéri esküt tett Zsigmondnak a birodalmi területeit biztosítandó, mégis több más vitapont is napirenden maradt közöttük. Ezek középpontjában a nyugati területek (Luxemburg, Brabant) feletti birodalmi fennhatóság visszaállításának kérdése állt.¹²

Ismert tény, hogy Zsigmond eredeti tervei alapján a herceg tartományain át (*per dominia dicti Johannis principis*)¹³ Luxemburg felé indult volna útnak Calais-ból. Ugyanakkor az útitervben később változás állt be, és az uralkodó végül szándékosan elkerülte a herceg területeit. Az utazás célállomását tekintve igen nagy kitérőt tett, és a Vilmos hollandi herceg birtokaihoz tartozó Dordrechtbe hajózott. Bárány Attila Eberhard Windecke emlékirata alapján ezt azzal magyarázza, hogy Zsigmond nem akart az utazása során a burgundi herceg politikai nyomása alá kerülni. Az angol király is hiába biztosított a számára négy nagyobb, teljesen felszerelt hajót, Zsigmond mindenféle politikai befolyástól távol tartva magát, önállóan szervezte meg utazását, és végül Dordrechtből rendelte meg a hajókat.¹⁴ Ugyanakkor Windecke elbeszéléséből kiindulva még csak hozzávetőleges időpontokat sem lehet megállapítani azzal kapcsolatban, hogy Zsigmond mikor kezdhette el megszervezni a Calais-ból való továbbhajózását. Így azt sem tudjuk, hogy ez pontosan mennyi időt vehetett igénybe.¹⁵ Az alábbiakban tehát az uralkodó és a német városok közötti levelezés alapján arra is keresem a választ, vajon lehet-e valamiféle időponthoz kötni az útiterv megváltoztatását.

9 A szerződésben a felek kölcsönös politikai támogatásról biztosították egymást, ami Zsigmond számára a skizma megszüntetésében, V. Henrik angol király számára pedig a franciák elleni harcban érvényesült. Bárány, 2010. 1394–1395.; Kintzinger, 2000. 99., 101.; Reitemeier, 1999. 291–294.

10 Bárány, 2010. 1353. 34. lj.

11 Bárány, 2010. 1356.

12 Félelemnélküli János egyik testvére, Antal volt Brabant hercege, és később, Zsigmond unokahúgával, Görlitzi Erzsébettel kötött házassága révén egyben a Luxemburgi Hercegség zálogbirtokosa lett. Antal 1415 októberében bekövetkezett halála után Félelemnélküli János azon fáradozott, hogy a Brabanti és a Luxemburgi Hercegség kormányzását Antal legidősebb fia, János vehesse át. Hoensch, 1996. 236.

13 Finke, 1928. IV. 471. 470. sz. (ZsO V. 603. 2271. sz.); Bárány, 2010. 1356. 53. lj.

14 Windecke szerint a herceg ráadásul azt is akadályozta, hogy a flandriai városok hajót és védelmet biztosítsanak Zsigmond számára. Bárány, 2010. 1357.; Windecke, 2008. 71.; Bárány, 2017. 32–35.

15 Jörg K. Hoensch is csak annyit állapít meg, hogy ez hosszú és időigényes logisztikai folyamat lehetett. Hoensch, 1996. 234–235.

Ismert, hogy Zsigmond Calais-ban továbbra is az angol király vendégszeretét élvezte.¹⁶ Ugyanakkor a továbbutazáshoz, vagyis a Dordrechtből érkező hajók kifizetésére is különböző forrásokból pénzt kellett szereznie. A német szakirodalom a pénzhiányt az egyik legfőbb akadályozó tényezőként említi, amely késleltette az uralkodó Calais-ból történő elutazását.¹⁷ A magyar szakirodalom az Angliából való elutazáshoz kapcsolódóan két pénzszerző küldetést ismer. Az egyik egy bizonyos Philippus Saty¹⁸ firenzei kereskedő nevéhez köthető, akit már Angliában Zsigmond azzal bízott meg, hogy ékszereket zálogosítson el a kontinensen. A kereskedő további útjáról, az uralkodóhoz való visszaérkezéséről és annak pontos helyszínéről viszont nincsenek egyéb információink.¹⁹ A másik pénzszerző személy Windecke volt, aki pedig Skorka Renáta véleménye szerint leghamarabb csak Dordrechtben kaphatta kézhez azokat az arany- és ezüsttárgyakat, amelyeket Zsigmondnak még Calais-ban adott ajándékba V. Henrik és Calais kapitánya, Richard de Beauchamp gróf. Windecke ezeket Brüggeben zálogosította el.²⁰ A két megemlélt párhuzamos utazás közül elméletileg tehát egyik sem indokolhatná közvetlenül a két hónapos calais-i időzést. A német okleveles forrásanyagban viszont tetten érhető még egy másik pénzügyi tárgyalás is a külföldi út kapcsán. A lübecki városi tanács ugyanis 16 ezer forinttal tartozott Zsigmondnak,²¹ amit az uralkodó mind a franciaországi, mind az angliai tartózkodása során mindenképp be szeretett volna hajtani a Hanza-várostól. Nem csoda, hiszen már a korábbi franciaországi útját is végigkísérték a különböző kölcsönügyletek, és az abból eredő adósságokat is rendezni kellett. A források arról árulkodnak, hogy ezek az akciók sikertelenek maradtak.²² Calais-hoz kötődően sem derül ki más konkrét információ a lübecki ügyről,

16 Bárány, 2010. 1355.

17 Hoensch, 1996. 234.; Fouquet, 2014. 383.

18 Valószínűleg Filippo de Tommaso degli Albertiről (1374–1453) esik szó a forrásban, akinek személye a firenzei Alberti Antichi bankhoz köthető. Fouquet, 2014. 382.

19 ZsO V. 553. 2063. sz.; Bárány, 2013. 23.

20 Bárány, 2013. 23.; Skorka, 2009. 37.

21 A lübeckiek tartozása még 1415 nyarán keletkezett Konstanzban, amikor a város új tanácsa a régi tanács tagjaival kialakult, majd hosszan elhúzódó konfliktus miatt kért támogatást Zsigmondtól. Privilegiumaik megerősítéséért és a régebbi tanácstagok eltávolításáért cserébe azonban túl nagy árat, mintegy 24 ezer rajnai forintot számolt fel az uralkodó, aminek csak egy részét tudták kifizetni ott helyben a város követei. A politikai hatalomváltás és az abból eredő belső konfliktus Lübeckben egyébként már 1408 óta tartott. Fouquet, 2014. 385–386.

22 Zsigmond 1416. június 30-án is követeli a 16 ezer rajnai forintot a lübeckiektől: „Vnde wyr entnemen daselbst in den verren landen gelt van coufluden vnde verwisten die uff dasselbe gelt gen Parys.” *Urkundenbuch Lübeck*, V. 656. 586. sz. Tudjuk, hogy Zsigmond franciaországi utazása alatt például Windecke kétszer is elvált az uralkodói kísérettől. Egyik alkalommal Avignonból Genfben utazott, másodszer pedig Párizsban hagyta ott az uralkodót, hogy Brüggen, Mechelenen, valamint Brüsszelen át Leuvenbe lovagoljon. A június 30-án kelt oklevélre hivatkozva úgy tűnik, hogy ez utóbbi esetben Windecke is a lübecki pénzért utazhatott Brüggebe. Onnan pedig azért kellett továbblovagolnia és máshonnan pénzt szereznie, mert – valószínűleg egy korábbi megállapodással ellentétben – mégsem adták meg neki a lübeckiek a tartozást. Vélhetően Windecke híradására reagálva, Zsigmond majd egy újabb követésget menesztett Lübeckbe. *Urkundenbuch Lübeck*, V. 606. 565. sz.; Fouquet, 2014. 386–387. 70–71. ljj; Windecke, 2008. 61–62.; Skorka, 2009. 37.

amellett, hogy Zsigmond szeptember végén fogságba ejtett négy lübecki polgárt.²³ Minden bizonnyal tehát a lübecki pénzszerzés sikertelenségéből eredeztethető az angol ajándék elzalogosítása. Logikailag a német szakirodalom véleményét kell elfogadnunk, miszerint Windecke mégsem Dordrechtből, hanem inkább már korábban, Calais-ból indult útnak az ékszerekkel, hogy megszerezze a szükséges pénzt az uralkodó kihajózásához.²⁴ Ez megmagyarázná azt, hogy miért kellett Zsigmondnak egészen október végéig várakoznia Calais-ban, ha már egyszer a diplomáciai tárgyalások is még a hónap elején lezárultak.

Követküldések, információáramlás

Calais volt Zsigmond konstanzi „hazatérésének” első állomása, tulajdonképpen innen indult el a híradás az útitervre vonatkozóan a német városokba. A rendelkezésemre álló források alapján legkorábban, augusztus 26. körül Frankfurtnak küldött írásos üzenetet a partraszállásáról.²⁵ Két héttel később, szeptember 7-én a strassburgi követek írtak városuknak, miszerint már felolvasták Frankfurtban az uralkodó augusztusban küldött levelét. Ott épp a rajnai és a sváb városok számára tartottak tanácskozást, így többen értesülhettek az uralkodó calais-i tartózkodásáról és a Konstanzba való visszatérésének szándékáról.²⁶ Az időpontokból következtetve 13–15 nap alatt teljesíthető ez a nagyjából 550 kilométeres távolság (Calais–Frankfurt), ami hozzávetőleg 35–40 kilométer/nap átlagsebességre utal.

Zsigmond király calais-i tartózkodásának idejéből elsőként egy szeptember 8. után kelt levél tanúskodik arról, hogy az uralkodó Konstanzba is menesztett egy követséget a zsinatot tájékoztatandó. Ekkor Benzi de Gualdo András kalocsai érseket,²⁷ Alcsebi Miklós kápolnaispánt²⁸ és Domokos váradi őrkanonokot,²⁹ a dekrétumok doktorát küldte Konstanzba. A követség tagjai viszont nem Calais-ból indultak el, és valószínűleg leghamarabb csak Bázelen érhetette utol őket a király levele. A követeknek adott utasításból kiderül, hogy a korábbi franciaországi küldöttségnek³⁰ csak az

23 *Urkundenbuch Lübeck*, V. 678. 598. sz.; Windeckétől tudjuk, hogy az általa Brüggében elzalogosított ékszerek kiváltásához a lübeckiek 9 ezer rajnai aranyforinttal járultak hozzá. Windecke a pénzhez viszont csak sokkal később, 1417 augusztusában jutott hozzá. Windecke, 2008. 72., 364. 225. lj.

24 Fouquet, 2014. 383.

25 RI XI/1. 135. 1978. sz. Frankfurt kiemelt helyzetére magyarázatként szolgálhat egyfelől az is, hogy a Luxemburgok idejében Nürnberg mellett az egyik legfontosabb információközvetítőnek számított a német városok és a központi hatalom között. Ez főként az évente kétszer megrendezett vásárának volt köszönhető. Másfelől, Zsigmondnak már Londonból is be kellett avatkoznia Frankfurt és Werner trieri érsek viszályába, ami egy időre eleve kétoldali kommunikációra sarkallta a szóban forgó feleket. Heinig, 1983. 136.; FRC I. 297–298. 514–515. sz.

26 A strassburgiak augusztus 24-re datálják a levelet. DRTA VII. 315. 205. sz.

27 1413?–1419-ig kalocsai érsek. Engel, 1996. 65.

28 1413–1430-ban felhívési gubernátor, majd váci püspök. Engel, 1996. 91.

29 Asszonyfalvai (Ostfi) Domokos váradi őrkanonok, királyi tanácsos 1402–1417. ZsO V. 221. 719. sz.

30 Zsigmond király még júniusban menesztette követeit VI. Károly király udvarába. Árvai, 2014. 323.

egyik része – Garai Miklós nádor,³¹ Bertoldo Orsini,³² Brunoro della Scala,³³ Giovanni Carlo Visconti,³⁴ Makrai Benedek mindkét jog licenciátusa,³⁵ valamint Nagyhatvani István fia, Miklós³⁶ – vett részt a párizsi tárgyalásokon. A másik feléről viszont tudjuk, hogy Kanizsai János esztergomi³⁷ és András kalocsai érsekeket, valamint Perényi Péter országbíró³⁸ eredetileg az uralkodó magához rendelte, de a párizsi tárgyalások sikertelenségét követően már Châlons-ból visszaküldte őket a német területekre. Azt viszont nem írta le, hogy pontosan hova is kellett utazniuk.³⁹ A király szintén szeptember 8-i keltezéssel válaszolta meg szóban forgó franciaországi követeinek egyik levelét, miszerint azok augusztus 23-án Schlettstadtban (fr. Sélestat) tervezték a találkozót,⁴⁰ hogy onnan együtt indulhassanak tovább Bázélbe. Zsigmond ekkor tájékoztatta a követség tagjait, hogy Konstanzba Luxemburgon át fog utazni, és majd számít az ő részvételükre is, vagy legalább egy kisebb követség küldésére.⁴¹ Elképzelhető, hogy Garaiék már október 9. előtt megérkeztek Konstanzba, a pontos dátumra azonban sajnálatos módon nem derül fény.⁴²

31 Garai Miklós 1414 szeptemberétől 1417 májusáig tartózkodott külföldön. C. Tóth, 2014. 309.

32 1412-ben XXIII. János pápa követeként került Zsigmond udvarába. Beinhoff, 1995. 246.

33 Brunoro della Scala, aki a veronai uralkodóház Velence elől elmenekült tagja, és akinek családját Padova ura száműzte Veronából. Később is itáliai követségeknél volt a tagja. Mályusz, 1984. 67.

34 Giovanni Carlo Visconti Milánó hercegének, Filippo Mariának az ellenségeként Zsigmond udvarában talált menedéket 1412-ben. Beinhoff, 1995. 107.

35 Makrai Benedek Zsigmond egyik udvari lovagja volt. Már korábban, a párizsi egyetem tanáraként igen jó franciaországi és angol kapcsolatokra tett szert. 1412–1418 közötti diplomáciai közreműködéséről lásd részletesebben: Bárány, 2004. 14.

36 Udvari lovag. Bárány, 2004. 16.

37 Kanizsai János elméletileg már 1416 januárjától egészen 1417 novemberéig távol volt a Magyar Királyság területétől (C. Tóth, 2014. 309.). Az elutazást követően Kanizsai jelenléte 1416. január 20-án mutatható ki Bécsben. Kondor Márta viszont Zsigmond egy 1416. április 5-én keltezett levele alapján feltételezi, hogy az esztergomi érsek betegség miatt egy időre visszatért a királyság területére (Kondor, 2017. 64. 355. lj.). Azt, hogy mikor indult ismét útnak, nem lehet pontosan tudni, a magyar okleveles anyagban már csak az érsek június 28-i bázei tartózkodása ismert. Ugyanakkor a kölni egyetem konstanzi követeinek levele talán még egy adalékkal szolgál, miszerint 1416. május 9-én Konstanzba érkezett volna Kanizsai. „...nona die mensis Maii duo solemnes praelati, archiepiscopus Gnesnensis de Polonia, et Strigoniensis de Ungaria venientes de domino rege, inter alia intimaverunt sacro concilio de eiusdem regis mandato. Referebant quod dominus noster rex esset cito venturus Constantiam...” *Thesaurus*, II. 1663. Epistola XXIV. sz.

38 1415–1423 között töltötte be ezt a tisztséget. Engel, 1996. 9. Az országbíró külföldi jelenlétének igazolása viszont némileg ellentmondásokba ütközik. C. Tóth Norbert szerint 1416. július 10-re vonatkozóan ugyan bizonytalanul, mégis kimutatható Perényi alapjain. C. Tóth, 2014. 295. Az okleveles anyag alapján ismert, hogy Zsigmond április 5-i keltezésű levelében Kanizsait arra kéri, hogy induljon el Párizs felé, és Magyarország irányítását bízta a főpapokra és bárókra, elsősorban Pelsőci János tárnokmesterre, Perényi Péter országbíróra, Rozgonyi János főkincstartóra és Marcali Dénesre. ZsO V. 471. 1728. sz.; Kondor, 2017. 86., 104. 592. lj. Ezekből adódóan egyáltalán nem érhető Perényi nevének említése a két érsek francia területeken való tartózkodása kapcsán.

39 Finke, 1928. IV. 472. 471. sz. (ZsO V. 605. 2280–2281. sz.). Zsigmond szeptember 9-én levelével egy meg nem nevezett egyházi fejedelmet is tájékoztatni kívánt Konstanzban, melyhez a Bázélben tartózkodó előlelőihez intézett levelének a másolatát is mellékelte. Finke, 1928. IV. 474. 472. sz. (ZsO V. 605. 2282. sz.).

40 Bárány Attila kutatásai szerint Garai a burgundiak birtokát, Lille-t is érintette. Bárány, 2017. 31.

41 Finke, 1928. IV. 470–472. 470. sz. (ZsO V. 603. 2271. sz.).

42 Garai Miklós nádor ekkor II. Ulászló lengyel királynak üzen Konstanzból. ZsO V. 628. 2351. sz.; Bárány, 2010. 1357. 54. lj.; Kondor, 2017. 64. 353. lj.

Szeptember 14-én Nikolaus Bunzlau,⁴³ aki Calais-ban is Zsigmond mellett tartózkodott, levelet írt a Konstanzban tartózkodó Peter von Wormdittnek, a Német Lovagrend prokurátorának,⁴⁴ zsinati követének. A levélben tájékoztatást adott arról, hogy az uralkodó a levél írását követő második napon küldöttséget fog meneszteni Konstanzba, és Bunzlau ugyancsak velük fog tartani. Az üzenetet csak majdnem egy hónappal később, október 9-én kapta kézhez a címzett, aki az információkat a lovagrend nagymesterének is továbbította.⁴⁵ A közvetett információszerzés alapján gyanítható, hogy október elejére ez a küldöttség még nem érte el Konstanzot, vélhetően egy futár vihette magával a kérdéses levelet. Ráadásul a források alapján úgy tűnik, hogy Nikolaus Bunzlau csak egy nagyobb kitérőt követően érhetett el Konstanzot. Zsigmond szeptember 19-én keltezett oklevele alapján borszlói követét ugyanis előbb Erfurtba küldte azzal a feladattal, hogy a zsidóktól származó adót begyűjtse a várostól.⁴⁶

Konstanz egy későbbi értesüléséről a kölni egyetem követeinek október 15-i levelében olvashatunk. Zsigmond király legújabb üzenete alapján ekkor már karácsonyra (*in Domino*) remélték az érkezését.⁴⁷ Elképzelhető, hogy ez idő tájt az utóbb említett követség is már elérte a várost. Ha sejtésünk valóban megállja a helyét, a Calais és Konstanz közötti minimum 700 kilométeres távolságot hozzávetőleg 25 kilométer/nap átlagsebességgel teljesíthették.

A német városi küldöttek Calais-ban is felkeresték Zsigmond királyt. Elsőként a bázeli követek jelenlétéről vannak információink. A bázeli követek ugyanis – a partaszállítás időpontjához képest egészen hamar – szeptember 11. körül⁴⁸ a város meghívólevelét adták át az uralkodónak. Az nem derül ki, vajon a bázelieliek mikor szerezhettek értesülést Zsigmond visszatérésének szándékáról. Ekkor az uralkodó – szem előtt tartva a Konstanzba való mielőbbi visszaérkezését – egy rövidebb bázeli tartózkodás mellett még egy strassburgi látogatást is kilátásba helyezett.

Időrendben továbbhaladva, a következő forrás arról árulkodik, hogy október 1-jén, amikor Zsigmond még mindig Calais-ban tartózkodott, a strassburgi tanácsnak küldött üzenetet, miszerint a Rajna menti Rhensbe kíván *Tagot (Hoftag)*⁴⁹

43 Zsigmond egyik tanácsosa. *Ostfriesisches Urkundenbuch*, I. 206. 252. sz.

44 Peter von Wormditt a lovagrend római főprokurátora volt. Wormditt egy nyolcfős delegáció tagjaként érkezett a konstanzi zsinatra, hogy a Német Lovagrend és a lengyel-litván állam közötti vitás kérdésekben döntőbíráskodásra kerüljön sor. Bővebben: Pószán, 2014. 144–160.

45 Finke, 1928. IV. 722–724. 532. sz. (ZsO V. 629. 2353. sz.).

46 RI XI/1. 135. 1986. sz.; Fouquet, 2014. 383. 55. lj.

47 *Thesaurus*, II. 1667. 26. sz.

48 Szeptember 7-én már tudtak arról Frankfurtban, hogy Calais-ba utazik Zsigmond, és nemsokára Konstanzban lesz. DRTA VII. 315. 205. sz.

49 A politikai gyűléseknek a középkor évszázadaiban nem alakult ki egységes terminológiája. A 14. század végéig a birodalmi gyűlésre (*Reichsversammlung*) a latin (*curia regalis*) megnevezést használták. A kúriához kapcsolódó melléknév a gyűlés sokoldalú politikai karakterének kifejezése miatt változhatott (például *publicus*, *generalis*, *universalis*, *solemnis*, *magnus*, *regalis*, *imperialis*). A 14. század közepétől a népnyelv használatának előretörése a kancelláriákban magával hozta a *Hoftag* fogalom középfelnémet nyelvű változatainak a használatát (*hove*, *hofe*) is. Ezt a latin megfelelőhöz hasonlóan különböző melléknévvel (*kaiserlich*, *königlich*, *groß*, *offen*, *geboten*, *gemein*) egészítették ki, hogy egyértelműsítsék a gyűlés jellegét. A *hof* terminus a 15. század elejére viszont jelentéstartalmi változáson esett át, és elsősorban inkább

összehívni. A levél alapján választófejedelmeket és még más városokat is tájékoztattott az uralkodó.⁵⁰ Konkrét időpontokról és magáról az útitervről bővebb információkat viszont már nem említett. Mégis gyanítható, hogy ez az értesítés a megváltoztatott útitervhez kapcsolódhatott, és már október legelején elkezdte Zsigmond megszervezni dordrehti utazását. Más kérdés, hogy a városok mennyi idő alatt informálódhattak az újabb terveket illetően.

Október 7-én a mainzi polgármesternek már tudomása volt arról, hogy strassburgi követek jártak Zsigmond királynál, akik egyben az uralkodó strassburgi tervével kapcsolatban is informálódtak.⁵¹ Október 10-én egy Mainzban tartózkodó frankfurti követ is tájékoztatást ad városának erről. Ekkor még az a hír járta, hogy Zsigmond Calais-ból hajókkal Brüggébe megy, majd Luxemburg–Strassburg útirányon át érkezik meg Konstanzba. Ez azt jelentette volna, hogy az uralkodó teljesen elkerüli a Német Királyság középanyugati területeit. A frankfurti követ külön kiemeli, hogy ebben az esetben sem Aachenbe, sem Kölnbe nem utazna el.⁵² Úgy gondolom, hogy a rhensi terveknek a híre ekkor még nem érte el a Rajna menti városokat.

A következő információ már a hónap végéről, október 29-ről származik. Ekkor a frankfurti követ a Mainznak és a többi rajnai városnak címzett uralkodói levél alapján arról is informálódhatott, hogy a korábbi kilátásokkal ellentétben már Aachenben is várták Zsigmondot.⁵³ A levél bővebb tartalmával kapcsolatban nincs több információnk, de valószínűleg az október elején megírt rhensi gyűlés terve érthette el Mainzot is. November 9-én már egy Konstanzban tartózkodó strassburgi követnek is tudomása volt arról, hogy Zsigmond Rhensbe hívta a választófejedelmeket.⁵⁴

Október elejét követően legközelebb csak novemberi dátumú források tanúskodnak városi követjárásokról Zsigmond környezetében. Nimwegenben kereste fel az augsburgi küldött az uralkodót, akinek a híradása révén november 28-án már Regensburg is értesült Zsigmond novemberi utazásainak terveiről.⁵⁵ Tudták, hogy Aachent követően biztosan Luxemburg a következő úti cél, továbbá azt is, hogy az uralkodó karácsonyra tervezi a konstanzi bevonulást.⁵⁶ Ahhoz képest, hogy

már csak az udvari ünnepeket jelölték ezzel a kifejezéssel. Magát a politikai tanácskozást a Taggal (königlicher, kaiserlicher, [all-]gemeiner) fejezték ki. A Tag kifejezés politikai értelemben egy térben és időben pontosan meghatározott gyűlésre utalt. Ugyanakkor fontos még megjegyezni, hogy a Reichstag fogalom csak sokkal később, az 1495. évi worms birodalmi gyűlés kapcsán jött használatba. Annas, 2004. 98–123.; Moraw, 1980. 1–36.

50 DRTA VII. 309. 196. sz.; FRC I. 299. 517. sz.; Weigel, 1884. 44.; Bárány, 2017. 32. 67. lj.

51 A mainziak Worms közvetítésével kapták meg az üzenetet. DRTA VII. 316. 206. sz.

52 DRTA VII. 317. 207. sz.; FRC I. 299–300. 517. sz.

53 FRC I. 300. 518. sz.

54 DRTA VII. 309. 197. sz.

55 Zsigmond király egy november 5-én kelt levelében is azt írja, hogy Dordrechtből Nimwegenen át Luxemburgba fog utazni, és egy meg nem nevezett fejedelmet odavár magához Luxemburgba. RI XI/1. 136. 1988. sz.

56 Zsigmond egyébként november 18-ra tervezte, hogy elindul Nimwegenből Aachenbe. Az előzetes tervekhez képest viszont csak hat nappal később, november 24-én érkezett meg végül. Az egy hónapos aacheni (november 24.–december 16., december 22–24.) és az eközben beiktatott egyhetes kölni tartózkodás (december 17–22.) közigazgatási szempontból már-már halaszthatatlannak bizonyult a majd-

az augsburgi követ november 16-án ért Nimwegenbe, majd 26-án pedig vissza Augsburgba, és a két város között nagyjából 600 kilométer a távolság, tulajdonképpen igen rövid időn belül, tíz nap alatt értesültek Augsburgban a friss hírekről. Ez feltűnően nagy, hozzávetőleg 60 kilométer/nap átlagsebességet jelenthet.⁵⁷ A levélben még azt is hangsúlyozzák, hogy a szóban forgó követ Kölnből utazott tovább a Rajna mentén Nimwegenbe. Ráadásul a Köln és Nimwegen közötti tizenkilenc mérföldet állítólag egy nap alatt teljesítette, ami bécsi mérfölddel számolva hozzávetőleg 136 kilométert tesz ki.⁵⁸ Ez reális lehet, amennyiben egy bizonyos szakaszon a Rajnán lefelé hajózott.⁵⁹ Összefoglalva az esetet, a követ november közepi kölni tartózkodása miatt logikailag feltételezhetjük, hogy Augsburgot még a követküldést megelőzően, már november elején elérhették az aacheni tervekre vonatkozó hírek.

A források alapján Zsigmond nimwegeni időtöltését november 13–21. között lehet igazolni.⁶⁰ Az augsburgi követ szerint a király a Strassburgban vagy valahol a Rajna más részein várakozókat (*seinen rittern und knechten*) magához rendelte Luxemburgba. Ez több szempontból is érdekes lehet. Egyfelől azért, mert a korábban említett frankfurti követ jelentése (október 10.) alapján Zsigmond már Calais-ból előreküldte embereinek egy részét.⁶¹ Nem tudjuk, hogy ebben az esetben milyen létszámú csoportot alkottak, és azt sem, vajon együtt mentek vagy több részre szakadtak szét. Az is kérdéses továbbá, hogy az említett személyek kifejezetten csak hírvivői, utazásszervezési feladatot teljesítettek, vagy a nagy létszám miatt esetleg akár több részre oszthatták a kíséretet.⁶²

Az is elképzelhető, hogy az előbb említett uralkodói üzenetküldésre reagálhatott Garai Miklós nádor és Kanizsai János esztergomi érsek is, amikor azok november 27-én megérkeztek Aachenbe.⁶³ Zsigmond szeptember 8-i követküldési kérelmétől számolva majdnem három hónap telt el addig, amíg végül elérték az uralkodót. Önmagában a nagy távolság és az abból adódó lassú információcsere sem feltétlen magyarázza ezt a hosszú időt. Ebben az esetben talán az útitervben beállt változások okozhattak némi fennakadást. Aachenben egy *Große Burggrave*

nem másfél évig tartó külföldi távollétét követően. A többhetes alsó-rajnai tartózkodás oka egyebek mellett ebben a térségben a tartományi béke helyreállítása volt, ugyanis a kölni érsek és a bergi herceg konfliktusát mindenképp rendeznie kellett. Hoensch, 1996. 237.; Hoensch, 1995. 97.

57 Ez nem példa nélküli, a 15. század második felére vonatkozóan is 60 kilométer/nap maximális sebességet állapítottak meg abban az esetben, ha a követ lovon közlekedik. Hübner, 2012. 198.

58 „...wie das er von unserm herren, dem kunig ze Nunmagen, gelegen underhalb Köln achtzehen weilweges uf dem Rein, ufgeritten sie an mantag vor sant Elzpethen tage...” DRTA VII. 310. 198. sz.

59 Ohler, 1986. 53–56., 138., 142.

60 Zsigmond nimwegeni hosszabb időzésének politikai háttéréről lásd bővebben: Bárány, 2017. 36.

61 FRC I. 300. 517. sz.; DRTA VII. 310. 198. sz.; Schenk, 2003. 254. 75. lj.

62 Bárány 1000–1500 fős angliai kíséretet is elképzelhetőnek tart. Bárány, 2004. 5. Ezt a hozzávetőleges adatot megerősíteni látszik az említett augsburgi követ jelentése, miszerint még Nimwegenben is 1000 lovas tartózkodott a király mellett. DRTA VII. 310. 198. sz.

63 Garai és Kanizsai mellett még Nikolaus Bunzlaut találjuk újra Zsigmond környezetében. A szeptemberben elindított konstanzi követjárását követően, december elején valószínűleg Aachenből Frízföldre menesztette őt másodmagával az uralkodó. December 23. körül pedig már ismét az uralkodó környezetében volt Kölnben. *Ostfriesisches Urkundenbuch*, I. 206. 252. sz.; RI XI/1. 138. 2016b. sz.

méltóságnévvel illetett strassburgi követ is megjelent Zsigmondnál.⁶⁴ Mivel a strassburgi követet Garai Miklóssal és Kanizsai Jánossal együtt fogadta Zsigmond, valamint korábban pedig kiemelten a Strassburgban várakozókat hívatta magához, esetleg felvethető, hogy a nádor és az esztergomi érsek a bázeli, majd vélt konstanzi tartózkodást követően egy ideig Strassburgban várakozott, és már ott értesülhettek a király Rajna menti terveiről.

Ami a délkeleti területek hírszerzését illeti, az augsburgi követ mellett még nürnbergi polgárok jelenléte is kimutatható az uralkodó környezetében: Nimwegenben, Aachenben és Kölnben. Rudolf Stainert (Steyner) a nürnbergiek adótartozásával kapcsolatban említik az oklevelek, a patríciuscsaládból származó Hans Waldstromernek pedig birtokot adományozott Zsigmond.⁶⁵

Novemberben Zsigmond király egy újabb követséget menesztett Konstanzba, melyet egy bizonyos Concz Leppisch kísért az uralkodó parancsára. A követség tagjai közt szerepelt Jakcs Mihály (*Michel ein Ungerisch herr*),⁶⁶ Ottobonus Belloni de Valencia,⁶⁷ Peter Gebsser lovag, Jorg von Czedlicz lovag,⁶⁸ valamint egy bizonyos Jost királyi kancellár (*her Jost kanzler unsers herren*).⁶⁹ A legutóbbi személy esetében feltehetőleg Esztergomi János birodalmi alkancellárról lehet szó, akivel kapcsolatban ismert, hogy Angliába is elkísérte Zsigmondot.⁷⁰ Jakcs Mihály és Ottobonus Belloni már Calais-ban csatlakoztak az uralkodóhoz, miután spanyol (Kasztília, Aragónia és Navarra) követi feladatokat teljesítettek.⁷¹ A követség útját tekintve még annyit árul el a vonatkozó forrás, hogy november 30-án valószínűleg még mindannyian Bingenben tartózkodtak.

December 8-án Peter von Wormditt, a Német Lovagrend prokurátora Zsigmond egyik heroldja, Romrich Pál és annak szolgálja, Loefen Miklós közvetítése révén Konstanzban értesült arról, hogy az uralkodó terve nem változott a karácsonyi bevonulást illetően.⁷² Valószínűsíthető, hogy az említett herold tagja volt a novem-

64 A „Goße Burggrave” december 5-én volt audiencián Zsigmondnál. DRTA VII. 311–312. 200. sz.

65 *Regesta Boica*, XII. 240–241.; Fleischmann, 2008. 1069–1074. Nürnberg – a birodalom területét tekintve – egyébként is a korszak egyik legjelentősebb információközvetítő városának számítot, amit számottevő nemzetközi kereskedelmi kapcsolatainak köszönhetett. Heinig, 1983. 136.

66 Udvari lovag 1412–1426, székely ispán 1427–1438, országnagy 1439–1440, erdélyi vajda 1440–1441, országnagy 1441–1444. Engel, 1996. 112.

67 Ottobonus de Belloni itáliai jogász volt, aki 1412-ben már járt Zsigmond udvarában egy savoyai küldöttség tagjaként, de csak Zsigmond itáliai tartózkodása alatt szegődött az uralkodó szolgálatába. Beinhoff, 1995. 291–292.

68 Zsigmond Lübeckiekhez menesztett követségének tagjai között szintén feltűnik egy Czedlitz nevű lovag, Heinrich Coppen von Czedlitz. *Urkundenbuch Lübeck*, V. 606. 656. sz., 656. 586. sz., 678. 598. sz.

69 November 30-án tájékoztatta Bingenből Concz Leppisch Frankfurtot. DRTA VII. 311. 199. sz.

70 Kanizsai János esztergomi érsek, birodalmi kancellár, ahogy fentebb is már jeleztem, november 27-én érkezett meg Aachenbe Zsigmondhoz. Az uralkodó aacheni tartózkodásának birodalompolitikai jelentősége miatt is feltételezem, hogy a három nappal később, Bingenben kelt forrás egy Kanizsaitól eltérő személyre, Esztergomi János birodalmi alkancellárra (1412–1417) utalhat. DRTA VII. 311–312. 200. sz.; Kondor, 2017. 50., 64. 355. l., 185.; Bárány, 2004. 12.; Hoensch, 1996. 237. Oliver Daldrup is ismeri ezt a követjárást, ugyanakkor ő a Jost nevezetű kancellárt Hohenlohe Györggyel azonosítja. Hohenlohe viszont majd csak 1417-től viseli a birodalmi kancellári tisztséget. Daldrup, 2010. 174.

71 Finke, 1928. IV. 472. 470. sz. (ZsO V. 603. 2271. sz.).

72 ZsO V. 667. 2500. sz.

berben küldött követségnek. A Bingen és Konstanz közötti, nagyjából 300 kilométeres távolságot nyolc nap alatt tulajdonképpen könnyen teljesíthették.

December 9-én az Aachenben tartózkodó frankfurti követek arról informálják a frankfurti tanácsot, hogy az uralkodónak már 3-4 nappal korábban el kellett volna utaznia Maastrichtba, ahol János lüttichi választott püspök szépszájú embersereglettel várta. Tudták, hogy Maastricht után majd Luxemburgba készül Zsigmond, viszont akkor még teljesen bizonytalannak tűnt, hogy Zsigmond pontosan mikor fog elindulni Aachenből.⁷³

Vélhetően 1416 novemberéből vagy decemberéből származik az a keltezetlen levélváltás, amely zsinati legátusok útján Zsigmond és a zsinat között zajlott. A zsinat résztvevői Husz János ügyében, de legfőképp Vencel királynak a huszita tanok elterjedésében játszott szerepével kapcsolatban kívántak az uralkodóval értekezni.⁷⁴ Ez az időpont jól beleillene a november végi, adatolható követmozgásokba és Zsigmond Rajna menti tartózkodásába.

Az elmaradt karácsonyi bevonulással és annak esetleges megüzenésével kapcsolatban egyáltalán nem állnak rendelkezésünkre információk. Már csak januári dátumú forrásokból vannak értesüléseink. Peter von Wormditt leghamarabb január 6-án tájékoztatta levelében a lovagrend nagymesterét, miszerint Zsigmond mégsem érkezett meg karácsonyra Konstanzba, valamint tudomása van arról is, hogy Lüttichben töltötte az ünnepet.⁷⁵ Ezt követően január 8-án értesülünk arról, hogy az uralkodó követet menesztett Konstanzba. A strassburgi tanácsnak üzentte meg, hogy Luxemburgból az akkor már nála tartózkodó Konrad von Weinsberget Strassburgon keresztül előreküldte Konstanzba. Az biztos, hogy Konrad von Weinsberg *Reichserbkämmerer* ezt megelőzően nem tartott Zsigmonddal nyugat-európai körútjára.⁷⁶ Arról viszont már nincs adatunk, hogy pontosan hol csatlakozott a kísérethez.⁷⁷

A felhasznált forrásokat tekintve alapvetően folyamatosnak tűnik az információáramlás – az útiterv bizonyos részleteire vonatkozóan – Zsigmond király és a zsinat helyszíne között, már amennyire azt a korabeli viszonyok lehetővé tették. Ugyanúgy, mint a már eddigi feltárt esetekben is,⁷⁸ a király udvarának bizalmasaira, tanácsosaira hagyta a közvetlen híradásokat. Látszólag legalább havi gyakorisággal

73 FRC I. 300. 520. sz.

74 Palacký, 1869. 647–654. 108–109. sz.

75 „...das der herre romischer konig uff deße Wynnachten nicht her ken Constencz komen ist, las her mit briffen und boten vorhies dem concilio, sunder ist gewest czu Lueddich uff des heiligen Crists tag.” Peter von Wormditt, 1960. 379. 192. sz.

76 Ekkor a német udvar főméltóságai közül VII. Lajos bajor-ingolstadti herceg jelenlétét lehet kimutatni legtovább, aki a források alapján legalább Párizsig biztosan elkísérte az uralkodót. Kondor, 2017. 72. Konrad von Weinsberg feladatköréről és hivatalához kapcsolódó tevékenységéről Zsigmond távollétének idején lásd: Karasek, 1969. 17–22.

77 Konrad von Weinsberg neve – a tárgyalat időszakot tekintve – a rendelkezésre álló okleveles anyagban egyedül a Leedsből Lübeckbe küldött követség kapcsán (1416. június 30.) merül fel, amikor Zsigmond arra utasította, hogy vállalja át bizonyos követek felmerülő költségeinek a kifizetését. Ugyanakkor nem lehet megállapítani pontosan, hogy Weinsberg az uralkodó levelét hol kapta kézhez. RI XI/1. 133. 1965. sz.; Fouquet, 2014. 383. 51. lj.

78 E. Kovács, 2014. 36.; Bárány, 2004. 12–13.

értesülhettek Konstanzbán az uralkodó különböző terveiről. Nyilvánvaló viszont, hogy az üzenet megírásának és az információközvetítő megérkezésének időpontja között gyakran pár nap, de nagy távolságok esetében akár több hét is eltelt. Ulrich von Richental zsinati krónikájának egyik megjegyzése is jól érzékelteti, hogy ez – nem meglepő módon – sokszor némi nehézséget okozott az épp aktuális információk cseréjében. A kézhez kapott hír bizonyos körülmények között akár félrevezető is lehetett a konkrét időpontokat és az uralkodó pillanatnyi helyzetét illetően. Legjobb esetben is csak napra pontosan tudtak időpontokat helytállóan meghatározni, napszakra vagy órára vonatkozóan viszont már kevésbé voltak frissen tájékozottak. Richental szerint január 27-én kétszer kellett előkészíteniük a fogadási, illetőleg bevonulási ceremóniát.⁷⁹ Az első esetben ugyanis kiderült, hogy az uralkodó még messzebb járt, mint ahogyan arról korábban értesültek, így akkor még mindenki szétszéledt és hazament megebédelni.⁸⁰

Az itineráriumhoz fűzött megállapítások

A Calais-tól Konstanzig tartó tényleges útvonal állomásai a következőképpen alakultak: Calais–Dordrecht–Nimwegen–Aachen–Köln–Aachen–Maastricht⁸¹–Lüttich (Liège)⁸²–Rochefort⁸³–Luxemburg–Metz⁸⁴–Strassburg–Villingen⁸⁵–Konstanz. A már elkészített két (német és magyar) itineráriumhoz képest három tartózkodási helyről kapunk újabb információkat a forrásokból, mégpedig Rochefort-ról, Metzről és Villingenről. Ám ezeken a helyeken az uralkodói jelenlét csak pontszerűen mutatható ki. Így nem lehet eldönteni, hogy a külön említett városok pontosan milyen célokat szolgálva kerültek be az itineráriumba.⁸⁶

79 A második konstanzi bevonulás részleteire lásd példaként: Niederstätter, 1993. 131–135.

80 Richental, 2014. 126. Peter von Wormditt a lovagrend nagymesterének január 31-én írt levelében is utal arra, hogy csak nem sokkal az uralkodó érkezése előtt értesültek annak időpontjáról: „...und hat vaste sere gereiten, also das man von syner czukumpft nicht wueste denn des abends, als her des morgens inquam.” Peter von Wormditt, 1960. 384–385. 196. sz.; Daldrup, 2010. 179. 153. lj.

81 Nimwegenből Aachen felé két lehetséges útvonalat ismer a német szakirodalom. A két útvonal Klevéből (Nimwegen–Kranenburg–Kleve) ágazik el, majd Neussnál (Kleve–Goch–Geldern–Altenkirchen–Hüls–Krefeld–Neuss, Kleve–Kalkar–Xanten–Rheinberg–Neuss) találkozik össze, hogy onnan Jülichen keresztül Aachenbe (Neuss–Hemmerden–Elsen–Garweiler–Jackerath–Titz–Mersch–Jülich–Aachen) érjen. Aachen és Köln között a 14. században is a legjelentősebb útvonalnak az Aachen–Aldenhoven–Jülich–Berheim–Königsdorf–Köln útvonalat tartották. Az Aachen–Maastricht útvonal fontos közlekedési főútvonalnak és egyben zárandokútnak számított már a kora középkor évszázadaitól kezdődően. Az „alte Maastrichter Strassé”-nak nevezett útvonal, amely egy ókori római útvonallal egyezett meg, Lemiersen és Gulpenen át (Aachen–Lemiers–Wylen–Parthey–Gülpen–Schulder–Yseren–Bemelden–Scharne) vezetett Maastrichtba. Kranzhoff, 1929. 17., 29–30., 39–40.

82 *Chronique des ducs de Brabant*, III. 325–326.; *Chronicon Cornelii Zantfliet*, 407.

83 „ad Rupem oppidum”. *Chronicon Cornelii Zantfliet*, 408.

84 *Epistolis*, 1447. Epistola LXXI.

85 Windecke, 2008. 64.

86 Engel–C. Tóth, 2005. 100–101.; Hoensch, 1995. 97.; Joseph Aschbach ismeri az említett tartózkodási helyek forrásait. Ezeket elfogadja, egyedül a kölni tartózkodást kérdőjelezi meg. Aschbach, 1839. 174–175.

Metz beillesztése az útitervbe például egyáltalán nem lehetett érdektelen Zsigmond számára, mivel apja, IV. Károly 1356-ban Nürnberget követően még itt hirdette ki a német Aranybullát egy karácsonyi *Hoftag* alkalmával.⁸⁷ A város ismeretlen kiemelkedő gazdasági és infrastrukturális lehetőségei is adottak voltak ahhoz, hogy akár nagyobb tömegeket is képes legyen ellátni. Ráadásul a Luxemburgok hitelügyleteiben a nagy metzi bankházak többször is jelentős szerephez jutottak, ami már VII. Henrik római útja kapcsán is kimutatható.⁸⁸

Úgy tűnik, hogy Zsigmond december 24-én (*in vigilia Nativitatis Christi*) hagyta el Aachent, hogy Maastrichtba utazzon. Mint már korábban is említettem, ekkor a lüttichi választott püspökhöz készült. Ugyanakkor Maastrichtból még aznap továbbutazott Lüttichbe, ahova éppen vecsernyére érkezett meg.⁸⁹ Valószínűsíthető, hogy az előzetes tervekkel szemben Maastricht helyett végül Lüttichben látta vendégül a választott püspök az uralkodót, amire csak utóbb derülhetett fény. Máskülönben szinte érthetetlen lenne a maastrichti kitérő. Német és magyar viszonylatban is alapvetően szokatlan, hogy pont karácsonykor keljen útra egy uralkodó, és az is meglepő, hogy ebben az esetben ráadásul a politikailag és szimbolikusan egyaránt kardinális jelentőségű koronázóvárost, Aachent hagyta maga mögött. Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a lüttichi választott püspökből mind a francia, mind a burgund előrenyomulással szemben potenciális szövetségest látott Zsigmond. Emellett még a lüttichi polgárok és János püspök már két évtizede tartó viszályát is rendezni kívánta.⁹⁰

A felvázolt útirány fényében az is érdekes, hogy 1417. január 7-én a frankfurti tanács királyi jelenlétre, valamint még más fejedelmek és urak érkezésére is számított.⁹¹ Igaz, ekkor még számára is bizonytalannak tűnt a frankfurti terv megvalósulása. Az sem derül ki, hogy pontosan mikorra várták az uralkodó érkezését. A találkozózt *hofe* kifejezéssel jelölték, amely – ahogy korábban is utaltam rá – Zsigmond idejében már nem kormányzati-adminisztratív célú eseményt takart, hanem

87 IV. Károly ekkor egész hosszan, két hónapig (1356. november 17. – 1357. január 7.) időzhetett Metzben. Ezt követően Luxemburgon keresztül Aachen felé vette az útját (Metz–Diedenhofen–Luxemburg–Hoscheid–Aachen–Maastricht–Aachen–Köln). Amennyiben ezt összevetjük Zsigmond Aachenből Metzbe tartó útvonalával, megállapítható, hogy van bizonyos egyezés a két útvonal egyes állomásai között. Holtz, 2013. Úgy tűnik, hogy a 13–15. században igen ritkán tartózkodtak az uralkodók Maastrichtban. Míg a 11–12. század uralkodói Maastrichtot politikai és reprezentációs célokra egyaránt használták, a 13. század legelejét követően V. Károly korszakáig csak IV. Károly és Zsigmond jelenlétét tudták kimutatni. IV. Károly viszont háromszor is megfordult ott. Jappe Alberts, 1983. 31–33.

88 Metz nemcsak a Mosel középső területének vezető regionális kereskedelmi központja volt, de a birodalom nyugati felének egyik legdinamikusabb és legtekintélyesebb városaként tartják számon. Margue-Paully, 2009. 873–878.

89 Zsigmond maastrichti bevonulásához kötődően csak a főtemplom meglátogatásáról, vagyis az egyházi szertartásról találunk információt. Zsigmond a Szent Szervác-templomban vett rész ünnepi prédikáción. Emellett még a hagyományos ereklyetiszteletet, ereklyecsókot is említi a forrás: *Chronique des ducs de Brabant*, III. 326. Bárány Attila a magyar itinerárium alapján Köln városát határozta meg mint Zsigmond karácsonyi tartózkodási helyét. Bárány, 2010. 1357. 59. l. Az említett itinerárium december 18. és 22. közé teszi a kölni tartózkodást és december 28-tól január 1-jéig a lüttichit. Engel–C. Tóth, 2005. 101.

90 Neu, 1974. 495–496.; Hoensch, 1996. 237.

91 „...unserm allergnedigisten liebsten herren, dem Romischen etc. konige, andern fursten und herren zu diesem hofe...” FRC I. 301. 523. sz.

mint ebben az esetben is, egy udvari ünnepséget, amelyen például lovagi tornát szerveztek volna.⁹² Ahhoz képest, hogy a király január 27-én vonult be Konstanzba, a frankfurti tanács január 26-án még borszállítás ügyében intézkedett, amit már valószínűleg biztosabb információk reményében az eseményre rendelt meg. Joseph Aschbach a január elején kelt, lovagi tornáról szóló forrás kapcsán úgy vélte, hogy az aacheni tartózkodás alatt kétféle útitervet állítottak össze. Az egyik a már említett Luxemburg–Strassburg, a másik pedig a Frankfurtot is érintő heidelbergi–svábföldi útvonalat tartalmazta.⁹³ A fellelhető útitervek alapján az kétségtelenül látszik, hogy a luxemburgi utazás mindvégig tervben volt. Ugyanakkor nem lehet kizárni azt a lehetőséget sem, miszerint a végül meg nem valósult rhensi gyűlés ötletét egy frankfurti találkozáson a terve követte volna, még abban az esetben is, ha ez utóbbi pusztán reprezentációs célokat szolgált volna. Mivel Frankfurt még január végén is számolt az uralkodó érkezésével, a frankfurti tartózkodás az útitervben nem Luxemburg helyett, hanem inkább egy nagyobb kitérőként, csak valamikor azt követően szerepelhetett. A forrásokban fellelhető következő királyi üzenet viszont, amit Frankfurthoz intéztek, már 1417. február 9-ről származik. Ebben Zsigmond csupán arról tájékoztatta a frankfurti tanácsot, hogy Konstanzba hív össze *Hoftagot*, és a gyűlésen a frankfurti tanács követeinek részvételére is számít.⁹⁴

Az itinerárium alapján az is megállapítható, hogy Zsigmond a calais-i tervekhez képest sem Rhensbe, sem Bázélbe nem utazott el végül. Rhens kapcsán kiderül a forrásokból, hogy az uralkodó legkésőbb már az aacheni tartózkodása elején lemondta a gyűlést. Királyi követek ugyanis november 30-án Bingenből informálták a frankfurti tanácsot, hogy mégsem tartják meg a rhensi gyűlést, és kétségtelen, hogy az uralkodó karácsonyra már Konstanzba kíván érn.⁹⁵ Az elmaradt városlátogatás egyrészt különféle előkészületi problémákat okozhatott az adott város számára, másrészt a különböző belpolitikai ügymeneteket is jelentősen lelassíthatta.

Ugyanez érvényes arra az esetre is, ha az eredeti tervhez képest heteket vagy szélsőségesebb helyzetben akár hónapokat is késett az uralkodó. Szemléletes példa erre egy 1416. október eleji eset, amikor is a rajnai és sváb városok a strassburgi követek híradása nyomán arra számítottak, hogy hamarosan megérkezik Strassburgba Zsigmond, ahol néhány napot el is tölt. Terveik szerint ezt október 16-án egy városközi gyűlés (*Städte tag*) előzte volna meg szintén Strassburgban a célból, hogy a már előkészített kérelmeiket benyújthassák az odaérkező uralkodó-

92 „Als wir etliche stücke wins mit Johannes Leidermann, unserm diener by uch zu Mencze und abewercz off dem Rin han laszen keuffen, unserm allirgnedigisten liebsten herren, dem Romischen etc. konige, andern fursten und herren zu diesem hofe, als dan unser herre, der konig by uns gelacht hat, zu schencken...” FRC I. 301. 522. sz.; Annas, 2004. 108. A Zsigmond német koronázását követő időszakból csupán egy nagyszabású lovagi tornát (Haupt-Turnier, 1436, Stuttgart) ismer a német szakirodalom egy úgynevezett Turnierbuch alapján. A stuttgarti tornát 1412-ben egy regensburgi előzte meg, 1439-ben pedig egy landshuti követte. Az 1419–1436 közti szünetet értelemszerűen a huszita háborúkkal magyarázzák. Gamber, 1985. 518–519.; Lehmann, 1994. 66.

93 Aschbach, 1939. 174.

94 FRC I. 302. 524. sz.

95 DRTA VII. 309. 196–197. sz., 310. 198. sz., 311. 199. sz.; Daldrup, 2010. 174.

nak.⁹⁶ A forrásokban viszont nincs közvetlen nyoma annak, hogy Strassburgban gyűlést tartottak volna.⁹⁷ Mindenesetre Zsigmond majd csak sokkal később, január 25-én érkezett meg a rajnai központba, és végül nem is maradt ott napokra, hanem csak egy éjszakára.⁹⁸ Az útvonalváltozás ténye tehát minden bizonnyal fennakadást okozhatott a városszövetségek ügyeinek rendezésében is. Egy újabb *Städtetag* összehívásának gondolata – a források alapján – legközelebb csak 1417 februárjára datálható, amikor az uralkodó már ismét Konstanzban tartózkodott.⁹⁹

Összegzés

Zsigmond tulajdonképpen a partraszállásától kezdve saját politikai érdekeinek megfelelően alakította útitervét. Konstanz felé tartva nem lehetett alapvető célja a birodalom belügyeinek rendezése. Eredetileg az aacheni (kölni) tartózkodást sem vette tervbe. Bárány Attila szerint Zsigmond aacheni konfliktusrendezését a kölni érsek és a bergi herceg ügyében inkább csak egyfajta erődemonstrációként lehet értékelni a burgundi herceggel kialakult viszála miatt.¹⁰⁰ A karácsonyi lüttichi, majd az azt követő luxemburgi tartózkodásának politikai tartalma is a burgund és a francia előrenyomulás megfékezésének igényét tükrözte.¹⁰¹ Ugyan adatolható az utazása során a birodalmi ügyek megtárgyalását célzó *Hoftag* összehívásának a szándéka, de arra is leghamarabb csak a Konstanzba való megérkezését követően, 1417 tavaszán került sor.¹⁰² A külpolitikai célkitűzés és a Konstanzba történő mielőbbi visszatérés igénye egy olyan, talán feszebbnek gondolható tervezést ered-

96 „...daz unsere gnedigster herre, der Romische kunig sich kurzlichen gein Straßburg fugen werde und etliche dage bi ine meinet zu verliben (...) aber eins vor unsers herren, des Romischen kunigis zukunft acht dage bi einander kommen wulten...” DRTA VII. 316. 206. sz.; FRC I. 299–300. 517. sz. 1416. július 1-jén a sváb és a rajnai városok már tartottak egy *Städtetagot* Heilbronnban. Az itt született határozatokat kívánták Strassburgban még egyszer megvitatni. Weigel, 1884. 45.

97 Max Weigel egy a konstanzi gyűlést megelőző jegyzőkönyv alapján gyanítja, hogy mégiscsak volt Strassburgban *Städtetag*, és ez annak a jegyzőkönyve lehetett. Weigel, 1884. 45. 4. lj., 46. 1. lj.

98 *Chronicon Alsatie*, 97.

99 DRTA VII. 318. 209–210. sz.

100 Bárány, 2010. 1357.

101 Antal brabanti herceg 1415-ben bekövetkezett halála után rendezni kellett a Luxemburgi Hercegség jogi helyzetét is. Antal ugyanis felesége, Görlitzi Erzsébet révén, aki Zsigmond unkatestvére volt, záloguralomként (Pfandherrschaft) tartotta kezén a hercegséget. Zsigmond viszont Luxemburgban visszakövetelte a tartományt saját maga és testvére, Vencel számára, majd Erzsébetet mint Luxemburg zálogbirtokosát (Pfandinhaberin) nevezte ki régenssé, ahelyett hogy Antal örökösét IV. Jánost iktatta volna be a hercegi méltóságba. Hoensch, 1996. 237.

102 Daldrop kormányzattörténeti szempontból voltaképpen pozitívan értékeli Zsigmond alkalmoszerű kommunikációját, ugyanis véleménye szerint hangsúlyozni kell, hogy a király az utazás során is szem előtt tartotta a birodalompolitikai ügyeket. Daldrop, 2010. 175. Kondor Márta disszertációjában kifejti, hogy Konstanzot 1414–1418 között ideiglenesen központi funkciókkal ruházták fel, így a zsinati város egyben a birodalmi kormányzati közigazgatás helyszíne lett. Ugyanakkor, mivel ez a kormányzati szerepkör szorosan Zsigmond király meghatározott idejű jelenlétéhez kötődött, Konstanzot egyáltalán nem lehet királyi székhelyként definiálni. Kondor, 2017. 140–148. A konstanzi és a bázeli zsinat kapcsán a német kutatásban az a kérdés is felmerült, hogy az uralkodók (Zsigmond és III. Frigyes) milyen mértékben kötötték össze az egyetemes egyházi, zsinati kérdések megtárgyalását a belpolitikai ügyek elrendezését

ményezett az uralkodó részéről, hogy egy pusztán reprezentációs célokat szolgáló tartózkodás (például a frankfurti lovagi torna) látszólag már nem fért bele a programba. Úgy vélem, hogy a karácsonyi utazások ténye is ezt az elgondolást erősíti.

Lokális ügyekben, vagyis városi vagy nemesi privilégiumok megerősítése, valamint birtokadományok érdekében viszont az egyes tartózkodási helyein mindazonáltal felkereshették az uralkodót. Nyilvánvalóan ez többnyire már a birodalom területére értendő, és úgy látszik, leggyakrabban az adott tartózkodási hely 50–100 kilométeres kerületéből érkeztek az adománykérők.¹⁰³

A hírszerzés logisztikai körülményeire vonatkozóan már a korábbi kutatás is bebizonyította, hogy általában véve sem számolhatunk az uralkodó környezetét tekintve városi követek sokaságával. Úgy tűnik, hogy elsődlegesen csak egy-egy nagyobb város küldötte tájékozódott a koronás fők utazási szándékait illetően, a kisebb városok pedig már csak közvetetten juthattak némi információhoz.¹⁰⁴ Egy jól működő információláncot hoztak létre, vagyis tulajdonképpen elégnak bizonyult egy-egy város közvetlen tájékozódása ahhoz, hogy az abban érdekelt többi város is értesüléseket szerezhessen (például a Calais-ban tett strassburgi követjárás révén értesült Worms, Mainz és Frankfurt). Egy adott város viszont nem csak egy másik, jobban értesült város üzenetküldése révén informálódhatott. A közvetett információszerezéshez még az is hozzátartozott, hogy az adott város egy másik, a híráramlás szempontjából kedvezőbb stratégiai fekvésű városba is átírányíthatta követeit (például Frankfurtból Mainzba, Strassburgból Konstanzba).

Zsigmond calais-i tartózkodása során csak a bázeli és strassburgi követek érkezéséről van biztos adatunk. Továbbá úgy tűnik, hogy Zsigmond elsősorban Frankfurttal, valamint még Konstanzcal vette fel közvetlenül a kapcsolatot. Az uralkodói és a városi követeknek gyakran igen nagy, 500–700 kilométeres távolságokat kellett leküzdeni. Magának az információáramlásnak a sebességére vonatkozóan nehéz lenne általános következtetést levonni az általam felsorakoztatott példák alapján. Ritkán értesülünk a követek elindításának dátumáról, és a célhelyszínre történő megérkezésük sincs sok esetben datálva. Emellett még az is nehézséget okoz, hogy hiába ismerjük egy üzenet kiindulópontját és végcélját, a köztes útvonalról és az esetleges állomásokról ritkán számoltak be a források. Ezek a kritériumok pedig egy esetben sem teljesülnek egyszerre.

Az uralkodó előzetes útitervéről szeptember elején már biztosan tudtak a Rajna mentén, és – ahogy Konstanz esetében is megfigyelhető – az abban beállt változásokról is legalább havi rendszerességgel értesültek. A bajor városok követeinek novemberi jelenléte a király környezetében arra enged következtetni, hogy a Rajna mentéről délkeleti irányba is valamelyest állandó lehetett a híráramlás. Ugyanakkor erre az időszakra vonatkozóan nem találunk olyan hosszas, információgyűjtő

szolgáló Hoftaggal. Konstanzba tudvalevően két Hoftagot (1415, 1417) hívott össze Zsigmond. Boockmann, 1991. 15–24.

103 RI XI/1. 136. 1993. sz., 1996. sz., 137. 2006. sz. Olykor messzebből is érkeztek városi követek, mint például frankfurtiak és nürnbergiek is jártak Aachenben az uralkodónál. RI XI/1. 137. 2005. sz.; *Regesta Boica*, XII. 240–241.

104 Schenk, 2003. 248–249.

követmozgásokat, mint az 1414. évi koronázási körút kapcsán, amikor egy-egy város küldöttsége valamelyik Felső-Rajna menti várostól Aachenig, majd kimutathatóan egészen Konstanzig kísérte Zsigmondot. Ebben az esetben inkább csak pontosan tudjuk a városi követek jelenlétét igazolni.¹⁰⁵

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források

Chronicon Alsatie

1592 Hertzog, Bernhard: *Chronicon Alsatie. Edelsasser Chronik und ausführliche Beschreibung des untern Elsasses am Rheinstrom auch desselben fürnemer Stätt als Strassburg, Schlettstadt, Hagenaw, Weissenburg, und anderer der Enden geegenen Stätt, Schlösser, Clöster, Stiff, Märckt, Flecken und Dörrffe*. Straßburg, 1592.

Chronicon Cornelii Zantfliet

1729 Chronicon Cornelii Zantfliet. In: *Veterum scriptorum et historicorum, dogmaticorum, moralium. Amplissima collectio*. Tomus V. Ed. Martène, Edmond – Durand, Ursin. Parisiis, 1729. 67–504.

Chronique des ducs de Brabant

1857 Dynter, Edmond de: *Chronique des ducs de Brabant*. Bruxellis, 1857. (*Chronica nobilissimorum ducum Lotharingiae et Brabantiae ac regum Francorum*, 3.)

DRTA

1878 *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund*. 1. Abt. 1410–1420. Hrsg. v. Kerler, Dietrich. München, 1878. (*Deutsche Reichstagsakten*. Ältere Reihe. Bd. 7.)

Epistolis

1724 *Epistolae selectae* Johannes de Monsterolio, Praepositi insulensis. In: *Veterum scriptorum et historicorum, dogmaticorum, moralium. Amplissima collectio*. Tomus II. Ed.: Martène, Edmond – Durand, Ursin. Parisiis, 1724. 1311–1465.

Finke

1928 *Acta Concilii Constanciensis*. Vol. IV. *Schluss-Band*. Hrsg. v. Finke, Heinrich. Münster i. Westfalen, 1928.

FRC

1863 *Frankfurts Reichsrespondenz nebst andern verwandten Aktenstücken von 1376–1519*. Bd. I. *Aus der Zeit König Wenzels bis zum Tode König Albrechts*. Bd. II. 1376–1439. Hrsg. v. Janssen, Johannes. Freiburg im Breisgau, 1863.

105 A dortmundi követek mozgása ebből a szempontból nem egyértelmű, mivel ők már Calais-ban is tárgyaltak Zsigmonddal, és Lüttichig kimutatható a jelenlétük a király környezetében. Ugyanakkor azt már nem lehet megállapítani, vajon minden esetben ugyanazon személyekről van-e szó, és ha igen, folyamatosan együtt mozogtak-e az uralkodóval. RI XI/1. 135. 1982–1984. sz., 136. 1990. sz., 139. 2022. sz. A Zsigmondnál Aachenben megjelenő Goße Burggrave nevű lovag a forrásokban legközelebb csak Luxemburg kapcsán tűnik fel. Ebből adódóan azt sem lehet egyértelműen meghatározni, vajon a követ Aachenből egészen Luxemburgig elkísérte-e az uralkodót, vagy pedig időközben hazatért Strassburgba, és aztán onnan érkezett meg Luxemburgba. RI XI/1. 140. 2036. sz.

Ostfriesisches Urkundenbuch

1878 *Ostfriesisches Urkundenbuch*. Bd. I. 787–1470. Hrsg. v. Friedlaender, Ernst. Emden, 1878.

Palacký

1869 *Documenta magistri Johannis Hus. Vitam, doctrinam, causam in Contantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403–1418 motas*. Ed.: Palacký, František. Pragae, 1869.

Peter von Wormditt

1960 *Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an die Kurie*. Bd. II. *Peter von Wormditt (1403–1419)*. Bearb. v. Koeppen, Hans. Göttingen, 1960. (Veröffentlichungen der Niedersächsischen Archivverwaltung, 13.)

Regesta Boica

1849 *Regesta sive rerum boicarum autographa*. Vol. XII. Hrsg. v. Lang, Carl Heinrich von. München, 1849.

RI

1896–1897 *Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410–1437)*. Bd. I. 1410–1424. Verzeichnet v. Altmann, Wilhelm. Innsbruck, 1896–1897. (Regesta Imperii, XI.) Online változat: https://regesta-imperii.digitale-sammlungen.de/band/ri11_alt1896 (utolsó letöltés: 2019. március 7.).

Richental

2014 *Chronik des Konstanzer Konzils 1414–1418 von Ulrich Richental*. Hrsg. v. Buck, Thomas Martin. Ostfildern, 2014. (Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen, 41.)

Thesaurus

1717 *Thesaurus novus anecdotorum*. Tomus II. *In quo continentur Urbani Papae IV. epistolae LXIV, Clementis Papae IV. epistolae DCCXI, Joannis XXII. processus varii in Ludovicum Bavarum & ejus asseclas, Innocentii VI. registrum epistolarum anno MCCCLXI, aliaque plura de Schismate Pontificum Avenionensium monumenta*. Ed.: Martène, Edmond – Durand, Ursin. Lutetiae Parisiorum, 1717.

Urkundenbuch Lübeck

1877 *Urkundenbuch der Stadt Lübeck*. Fünfter Theil. Hrsg. v. dem Vereine für Lübeckische Geschichte und Alterthumskunde. Lübeck, 1877. (Codex Diplomaticus Lubecensis. Lübeckisches Urkundenbuch, Abt., 1.)

Windecke

2008 *Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról*. Fordította, sajtó alá rendezte és bevezető tanulmányt írta Skorka Renáta. Bp., 2008. (História Könyvtár. Elbeszélő források, 1.)

ZsO

1997 *Zsigmondkori oklevéltár V. (1415–1416)*. Mályusz Elemér kéziratát kieg. és szerk. Borsa Iván. Bp., 1997. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai, II. Forráskiadványok, 27.)

2. Szakirodalom

Annas

2004 Annas, Gabriele: *Hoftag – Gemeiner Tag – Reichstag. Studien zur strukturellen Entwicklung deutscher Reichsversammlungen des späten Mittelalters (1349–1471)*. Bd. I. Göttingen, 2004. (Schriftenreihe der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 68.)

Árvai

2014 Árvai Tünde: „Magnus comes de Hungaria.” Garai Miklós nádor Nyugat-Európában. In: *„Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris.” Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából*. Szerk.: Bárány Attila – Pószán László. Debrecen, 2014. 316–327.

Aschbach

1839 Aschbach, Joseph: *Geschichte Kaiser Sigmund's*. Bd. II. *Die Zeit des Constanzer Conciliums bis zum Anfang der Hussitenkriege*. Hamburg, 1839.

Bárány

2004 Bárány Attila: Zsigmond király 1416-os angliai kísérete. In: *Aetas*, 19. (2004) 3–4. sz. 5–30.

2010 Bárány Attila: Zsigmond király, a konstanzi zsinat és a százéves háború. In: *Századok*, 144. (2010) 6. sz. 1345–1396.

2013 Bárány Attila: *Középkori magyar emlékek Angliában*. Máriabesnyő–Gödöllő, 2013.

2017 Bárány Attila: Zsigmond király és kísérete Németalföldön – németalföldiek Magyarországon. In: *Németalföld emlékei Magyarországon. Magyar–holland kapcsolatok*. Szerk.: Bárány Attila – Fazakas Gergely Tamás – Pusztai Gábor – Takács Miklós. Debrecen, 2017. 21–55. (Loci Memoriae Hungaricae, 5.)

Beinhoff

1995 Beinhoff, Gisela: *Die Italiener am Hof Kaiser Sigismunds (1410–1437)*. Frankfurt am Main, 1995. (Europäische Hochschulschriften. Reihe 3. Geschichte und ihre Hilfswissenschaften, 620.)

Boockmann

1991 Boockmann, Hartmut: Reichstag und Konzil im 15. Jahrhundert. In: *Reichstage und Kirche. Kolloquium der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, München, 9. März 1990*. Hrsg. v. Meuthen, Erich. Göttingen, 1991. 15–24. (Schriftenreihe der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 42.)

C. Tóth

2014 C. Tóth Norbert: A király helyettesítése a konstanzi zsinat idején. In: *„Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris.” Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából*. Szerk.: Bárány Attila – Pószán László. Debrecen, 2014. 289–313.

Daldrup

2010 Daldrup, Oliver: *Zwischen König und Reich. Träger, Formen und Funktionen von Gesandtschaften zur Zeit Sigmunds von Luxemburg (1410–1437)*. Münster, 2010. (Wissenschaftliche Schriften der WWU Münster. Reihe X. Bd. 4.)

E. Kovács

2014 E. Kovács Péter: *Zsigmond király Sienában*. Bp., 2014.

Engel

1996 Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája, 1301–1457*. I–II. Bp., 1996. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak, 5.)

Engel–C. Tóth

2005 *Királyok és királynék itineráriumai (1382–1437)*. Készítette és szerkesztette Engel Pál – C. Tóth Norbert. Bp., 2005. (Segédletek a középkori magyar történelem tanulmányozásához, 1.)

Fleischmann

2008 Fleischmann, Peter: *Rat und Patriziat in Nürnberg. Die Herrschaft der Ratsgeschlechter in der Reichsstadt Nürnberg vom 13. bis zum 18. Jahrhundert*. Bd. 2. *Ratsherren und Ratsgeschlechter*. Neustadt an der Aisch, 2008.

Fouquet

2014 Fouquet, Gerhard: Geldgeschäfte im Auftrag des römischen Königs. Eberhard Windeck, Brügge, Lübeck und König Sigmund (1415–1417). In: *Zeitschrift für Historische Forschung*, 41. (2014) 3. sz. 375–399.

Gamber

1985 Gamber, Ortwin: Ritterspiel und Turnierrüstung im Spätmittelalter. In: *Das ritterliche Turnier im Mittelalter. Beiträge zu einer vergleichenden Formen- und Verhaltensgeschichte des Rittertums*. Hrsg. v. Fleckenstein, Josef. Göttingen, 1985. 513–531. (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte, 80.)

Heinig

1983 Heinig, Paul-Joachim: *Reichsstädte, freie Städte und Königtum. Ein Beitrag zur deutschen Verfassungsgeschichte*. Wiesbaden, 1983. (Beiträge zur Sozial- und Verfassungsgeschichte des Alten Reiches, 3.)

Hoensch

1995 *Itinerar König und Kaiser Sigismunds von Luxemburg 1368–1437*. Hrsg. v. Hoensch, Jörg K. Warendorf, 1995. (Studien zu den Luxemburgern und ihrer Zeit, 6.)

1996 Hoensch, Jörg K.: *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437*. München, 1996.

Holtz

1993 Holtz, Eberhard: *Reichsstädte und Zentralgewalt unter König Wenzel 1376–1400*. Warendorf, 1993. (Studien zu den Luxemburgern und ihrer Zeit, 4.)

2013 Holtz, Eberhard: *Itinerar Kaiser Karls IV. (1346–1378) – Work in Progress*. 2013. http://www.regesta-imperii.de/fileadmin/user_upload/downloads/ri_viii_itinerar.pdf (utolsó letöltés: 2019. március 17.).

Hübner

2012 Hübner, Klara: *Im Dienste ihrer Stadt. Boten- und Nachrichtenorganisationen in den schweizerisch-oberdeutschen Städten des späten Mittelalters*. Ostfildern, 2012. (Mittelalter-Forschungen, 30.)

Isenmann

2014 Isenmann, Eberhard: *Die deutsche Stadt im Mittelalter 1150–1550. Stadtgestalt, Recht, Verfassung, Stadtreghment, Kirche, Gesellschaft, Wirtschaft*. Bd. I. Wien–Köln–Weimar, 2014. (2., durchgesehene Auflage.)

Jappe Alberts

1983 Jappe Alberts, Wybe: Die Reisen der deutschen Könige in die Niederlande im Mittelalter. In: *Niederlande und Nordwestdeutschland. Studien zur Regional- und Stadtgeschichte Nordwestkontinentaleuropas im Mittelalter und in der Neuzeit. Franz Petri zum 80. Geburtstag*. Hrsg. v. Ehbrecht, Wilfried – Schilling, Heinz. Köln–Wien, 1983. 18–40. (Städteforschung. Reihe A. Darstellungen.)

Karasek

1969 Karasek, Dieter: *Konrad von Weinsberg. Studien zur Reichspolitik im Zeitalter Sigismunds*. [Diss.] Erlangen, 1969.

Kintzinger

2000 Kintzinger, Martin: *Westbindungen im spätmittelalterlichen Europa. Auswärtige Politik zwischen dem Reich, Frankreich, Burgund und England in der Regierungszeit Kaiser Sigismunds*. Stuttgart, 2000. (Mittelalter-Forschungen, 2.)

Kondor

2017 Kondor, Márta: *The Ginger Fox's Two Crowns. Central Administration and Government in Sigismund of Luxembourg's Realms 1410–1419*. [PhD-disszertáció. Kézirat.] Bp., 2017.

Kranzhoff

1929 Kranzhoff, Maria: Aachen als Mittelpunkt bedeutender Straßenzüge zwischen Rhein, Maas und Mosel in Mittelalter und Neuzeit. In: *Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins*, 51. (1929) 1–63.

Lehmann

1994 Lehmann, Hans-Dieter: Der Beginn des Turnierwesens am deutschen Königshof. In: *Blätter für deutsche Landesgeschichte*, 130. (1994) 65–73.

Mályusz

1984 Mályusz Elemér: *Zsigmond király uralma Magyarországon*. Bp., 1984.

Margue–Pauly

2009 Margue, Michel – Pauly, Michel: Luxemburg, Metz und das Reich. Die Reichsstadt Metz im Geschichtsfeld Karls IV. In: *Die Goldene Bulle. Politik – Wahrnehmung – Rezeption*. Hrsg. v. Hohensee, Ulrike et al. Berlin, 2009. Bd. 2. 869–916. (Berichte und Abhandlungen. Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Sonderband, 12.)

Moraw

1980 Moraw, Peter: Versuch über die Entstehung des Reichstags. In: *Politische Ordnungen und soziale Kräfte im Alten Reich*. Hrsg. v. Weber, Hermann. Wiesbaden, 1980. 1–36. (Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz, Beiheft 8. Beiträge zur Sozial- und Verfassungsgeschichte des Alten Reiches, 2.)

Neu

1974 Neu, Heinrich: Johann Herzog von Bayern. In: *Neue Deutsche Biographie*. Bd. 10. *Hufeland – Kaffsack*. Berlin, 1974. 495–496. (Online változat: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118557742.html#ndbcontent>. Utolsó letöltés: 2018. december 15.)

Niederstätter

1993 Niederstätter, Alois: *Ante portas. Herrscherbesuche am Bodensee 839–1507*. Konstanz, 1993.

Ohler

1986 Ohler, Norbert: *Reisen im Mittelalter*. München, 1986.

Pósán

2014 Pósán László: A Német Lovagrend, a lengyel és a litván állam közötti konfliktus a konstanzi zsinaton. In: *„Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris.” Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából*. Szerk.: Bárány Attila – Pósán László. Debrecen, 2014. 144–160.

Reitemeier

1999 Reitemeier, Arnd: *Außenpolitik im Spätmittelalter. Die diplomatischen Beziehungen zwischen dem Reich und England 1377–1422*. Paderborn, 1999. (Veröffentlichungen des Deutschen Historischen Instituts London, 45.)

Schenk

2003 Schenk, Gerrit Jasper: *Zeremoniell und Politik. Herrschereinzüge im spätmittelalterlichen Reich*. Köln–Weimar–Wien, 2003. (Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters, 21.)

Skorka

2009 Skorka Renáta: Eberhard Windecke itineráriuma. In: *Világtörténet*, 31. (2009) 1. sz. 34–50.

Weigel

1884 Weigel, Max: *Die Landfriedensverhandlungen unter König Sigmund vor und während der Zeit des Constanzer Concils*. [Diss.] Halle an der Saale, 1884.

BRIGITTA SZANKA

FROM CALAIS TO KONSTANZ

COMMUNICATION NETWORK OF KING SIGISMUND'S TRAVEL IN 1416–1417

This study examines the various itineraries of king Sigismund, certain stations of his route and the concerning flow of information in Germany following the king's stay in England in 1416. Based on German and Latin correspondences I seek the answer that certain German cities through which direct as well as indirect channels gained information on the ruler's different intentions regarding his travel route and on the planned date of his return to the general council in Konstanz. Furthermore, based on the examined sources I could expand on the relevant sections of the existing German and Hungarian itinerary of Sigismund on many points. Knowing the actual route, I explain as far as possible the political background reasons of choosing certain locations.